

І. О. ЖАДЛЕНКО

учитель

КЗ “Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія”

Запорізької обласної ради

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті здійснено науково-теоретичний аналіз проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки. Наголошено на актуалізації методологічного принципу – принципу дитиноцентризму, що вимагає від педагога-вихователя створення сприятливих умов для збалансованого розвитку та саморозкриття вихованців, зорієнтованість на активізацію їхнього творчого потенціалу. Уточнено зміст і особливості професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців дошкільного профілю.

Ключові слова: професійно-етична компетентність, формування, майбутні вихователі дошкільних навчальних закладів, фахова підготовка.

Актуальність проблеми зумовлена соціально-педагогічною потребою в професійній підготовці нової генерації фахівців, здатних ефективно реалізовувати ідею особистісно орієнтованої філософії освіти згідно з компетентнісним підходом, що визначає дошкільне дитинство як унікальний етап у розвитку здібностей і обдарувань, формуванні основних якостей особистості, що визначатимуть її діяльність протягом усього життя.

Спрямованість дошкільної освіти на кінцевий педагогічний результат – усебічний розвиток дитини й забезпечення її успішності на подальших етапах навчання, що передбачають високий рівень сформованості професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів (ДНЗ). Серед ключових компетентностей, якими має оволодіти майбутній фахівець дошкільної освіти, професійно-етична має пріоритетне значення.

Низка державних нормативно-правових документів підтверджує актуально-перспективний характер таких завдань. Насамперед, це Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) (1993 р.), Державна програма “Учитель” (2002 р.), Закони України “Про освіту” (1996 р.), “Про вищу освіту” (2014 р.), “Про дошкільну освіту” (2001 р.), “Про охорону дитинства” (2001 р.), Національна рамка кваліфікацій (2011 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012 р.), Галузева концепція розвитку безперервної педагогічної освіти (2013 р.), Концепція державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 р. тощо.

У зазначених документах на законодавчому рівні закріплено прогресивні фундаментальні зміни, що відбуваються в освітній політиці держави,

наголошено на актуалізації методологічного принципу – принципу дитиноцентризму, що, у свою чергу, вимагає від педагога-вихователя ДНЗ створення сприятливих умов для збалансованого розвитку та саморозкриття вихованців, зорієнтованість на активізацію їхнього творчого потенціалу.

Необхідність успішної реалізації докорінних трансформацій, що відбуваються в сучасних умовах, актуалізують проблему внесення глибоких концептуальних змін у професійну підготовку майбутніх вихователів ДНЗ, здатних вирішувати професійні завдання з високою та стабільною продуктивністю за умови оволодіння системою умінь і компетенцій, будувати свою професійну діяльність із дотриманням морально-етичних норм.

Значний внесок у розроблення теорії компетентнісного підходу зробили українські (В. Байденко, В. Безрукова, В. Бондар, І. Драч, І. Зимня, І. Зязюн, О. Коваленко, Н. Остапчук, А. Хуторський, В. Яровий та ін.) і зарубіжні науковці (Т. Орджі, Дж. Равен, М. Холстед та ін.).

Особливо важливими в цьому ракурсі є наукові праці, які містять основні теоретичні положення теорії та методології дошкільної освіти:

- формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (Р. Аронова, А. Богущ, Г. Беленька, Н. Гавриш, В. Гриневич, Л. Кідіна, О. Кононко, Н. Лисенко, О. Мисик, Т. Поніманська, Л. Хоружа, Х. Шапаренко, Р. Шаповал, Т. Шуть);

- розвиток самоосвітньої компетентності й професіоналізму фахівців дошкільної педагогіки (Н. Ганжа, О. Самсонова, О. Таран, В. Хрипун, Т. Швець);

- теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми (Т. Андрющенко, С. Бабюк, О. Богініч, Н. Денисенко, В. Кошель, Н. Маковецька, Д. Цись, О. Юрчук);

- управління навчально-виховним процесом у дошкільних навчальних закладах (Н. Білоус, О. Вашак, С. Дяченко, С. Зонтова, О. Кушнірик, В. Ляпунова, І. Онищук, Т. Садова, А. Чаговець);

- організаційно-методичні засади підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів (І. Байкова, Т. Кірієнко, М. Марченко, Т. Махія, І. Петрук);

- забезпечення наступності навчання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (Л. Коломієць, О. Новак, Г. Скірко);

- розвиток дошкільної освіти й виховання в західних країнах світу (М. Воробель, І. Гарник, Л. Глушок, С. Івасішина, Н. Карпенко, О. Кас'яненко, С. Кресан, М. Кузик, О. Лугіна, І. Рудницька-Юрійчук, О. Прокопчук, О. Сулима);

- формування професійної готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи в інклюзивних групах (С. Гецько, Л. Зданевич, Г. Косарева, А. Крикун, О. Смоліна, О. Хренова, Л. Черніченко);

- розвиток професійної рефлексії вихователів ДНЗ (І. Житня, Я. Смірнова);

- управління інноваційними процесами в дошкільних навчальних закладах (О. Зайченко, Т. Махиня, С. Пехарева, О. Янко);
- створення іміджу дошкільного закладу та вихователів ДНЗ (М. Апраксіна, К. Крутій, Т. Марєєва, Р. Шулигіна).

Натомість проблему цілісного осмислення процесу формування професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки українські дослідники розглянули фрагментарно.

Реалізація зазначеного ускладнюється низкою невирішених суперечностей, зокрема між:

- соціальним замовленням суспільства й держави на формування нового покоління педагогів-вихователів, здатних найбільш повно та гармонійно збагатити природу дитини в умовах дошкільного навчального закладу, та недостатньою орієнтацією процесу фахової підготовки на формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців;
- великими потенційними можливостями компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі ДНЗ і нескоординованим характером його розуміння в різних наукових інтерпретаціях;
- існуванням потужної теоретико-методичної бази в компетентнісно спрямованій освітній парадигмі та відсутністю розробленої та експериментально перевіреної цілісної системи заходів, що забезпечуватимуть на індивідуальному рівні реалізацію професійно-етичних принципів взаємодії педагогів-вихователів ДНЗ і вихованців.

Вищезазначені протиріччя можна усунути шляхом забезпечення інтегративного акмеологічного впливу на творче самовиявлення, самовираження й саморозкриття, на саморозвиток творчої індивідуальності майбутніх вихователів-дошкільників, нарешті, розвиток їх духовної культуродомінантності, що, своєю чергою, передбачає оволодіння студентами в процесі фахової підготовки не тільки стандартами педагогічної професії, а й смислоціннісними орієнтирами етично-духовного життя.

Адже професійна діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів – одна з пріоритетних сфер їхньої самореалізації, яка надає їм можливість самостійно розробляти й утілювати стратегію саморозвитку, розкриваючи всі її продуктивні можливості, орієнтуватися на високі професійні досягнення, конструювати образ своєї “Я-концепції” в професії з яскраво вираженим прагненням до творчого пошуку, бачити життєві перспективи, досягати певного соціального статусу, що пов’язаний із формуванням системи морально-духовних цінностей вихователя та їх трансформації в особистісну сферу вихованців.

Отже, актуальність порушеної проблеми, її соціальна значущість, наявність суперечностей, недостатній рівень розроблення й наукового обґрунтування зумовили *мету статті* – здійснити науково-теоретичний аналіз проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки.

Ключовою фігурою в дошкільному навчальному закладі є особистість вихователя. З огляду на важливість цього поняття, розглянемо його детальніше.

Вихователь – це особа, яка здійснює виховання, посадова особа, що займається вихованням дітей і молоді в навчально-виховних закладах [3, с. 98].

Згідно з Положенням про дошкільний навчальний заклад, вихователі мають спрямовувати свою професійну діяльність на ефективне вирішення таких завдань: засвоєння вихованцями програми розвитку, навчання та виховання; зміцнення та збереження їхнього фізичного, психічного, психологічного й соціального здоров'я; дотримання педагогічної етики, норм загальнолюдської моралі, поваги гідності дитини та її батьків; забезпечення емоційного комфорту тощо [7, с. 5–6].

До посадових обов'язків педагогів-вихователів дошкільного навчального закладу входить: планування, організація, проведення педагогічної роботи, спрямованої на формування всебічно розвиненої особистості дитини; створення оптимальних умов для фізичного та психічного розвитку дітей; здійснення навчального, виховного, розвивального педагогічного процесу згідно з програмами, що реалізуються в цьому типі дошкільного закладу; добір ефективних форм і методів навчально-виховної роботи; реалізація диференційованого підходу до вихованців, ураховуючи в своїй педагогічній діяльності їх індивідуальні особливості; набуття досвіду, знань, умінь, навичок, фізичних та психічних якостей, необхідних для освіти в школі тощо [4].

Перш ніж з'ясувати, у чому полягають концептуальні підходи науковців до вивчення проблеми професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів ДНЗ, важливо, на нашу думку, усвідомити й проаналізувати надбання педагогічної та психологічної теорії щодо становлення та розвитку дитини дошкільного віку, основних аспектів організації навчально-виховного процесу.

Важко заперечувати, що в умовах сьогодення пріоритетного значення набувають дослідження проблем, пов'язані з дитиною та дитинством як окремі суспільні категорії, які завжди були й залишаються контроверсійними й багатовекторними. Адже дитинство перебуває під впливом постійних суспільно-історичних змін, концепцій і течій, що відрізняються між собою як за часовими межами, так і за структурною будовою.

Зазначимо, що пріоритетом освіти є особистість дитини, а створення комфортних умов для формування її неповторної унікальності, розвитку здібностей і обдарувань сприятиме успіхам дитини в майбутньому.

Так, “провідна ідея Марії Монтессорі полягає в тому, щоб дати можливість дитині найповніше розкрити свій внутрішній потенціал у процесі вільної самостійної діяльності у створеному педагогом просторово-предметному середовищі. Підготовлене середовище є умовою розвитку й навчання дітей, даючи кожній дитині змогу розвиватися в індивідуальному темпі. Завдання педагога полягає, насамперед, у наданні дитині засобів саморозвитку й поясненні правил користування ними” [2, с. 3].

Дитинство, на думку педагога, – це самоцінний період розвитку, “інший полюс людської природи” [10, с. 25], який має велике значення для подальшої долі людини. Воно відрізняється від життя дорослого та виконує своєрідні функції. На підтвердження цього педагог наводить думку доктора А. Каріела: “Період дитинства, безсумнівно, найбагатший. Він повинен бути використаний освітою максимально будь-яким можливим і мислимим шляхом. Втрату цього періоду життя не можна компенсувати. Замість того, щоб ігнорувати ранні роки, ми повинні розвивати їх з найбільшим піклуванням” [6, с. 54].

Плідні філософсько-педагогічні ідеї щодо розвитку дитиноцентризму як “серцевинної ідеї змін у освіті та суспільстві” містять дослідження В. Кременя [5]. Так, філософ зауважує на тому факті, що “наше доросле суспільство зможе бути ефективним, гуманним і демократичним, якщо ми затвердимо людиноцентризм у суспільному житті як створення умов для плідної діяльності кожної людини в ньому”. Він наголошує при цьому, що “дитиноцентризм у освіті – це не проголошення гасла “Усе краще – дітям”, і це не любов до дітей взагалі як таких. Це – виокремлення в кожній дитині її сутнісних особистісних рис і максимально можливе наближення навчання та виховання цієї дитини до її конкретних здібностей. Ідея дитиноцентризму, як зазначає В. Кремень, має бути ключовою в усіх змінах реформації та модернізації системи освіти” [5, с. 17].

З гуманістичних позицій дошкільне дитинство розглядають як: самоцінний етап життя людини; етап підготовки до наступного періоду життя – шкільного дитинства; період, протягом якого формуються не тільки передумови, а й провідні риси особистості, що визначатимуть її спрямованість, поведінку та діяльність протягом усього життя [1].

Діти дошкільного віку живуть у надсучасному, прогресивному середовищі, яке постійно розвивається та змінюється. Їхніми характерними рисами стають: гостра емоційність, розумово-пошукова активність, латеральність мислення, генерування ідей, обізнаність у більшості доступних сфер навколишньої дійсності, незадовільний стан здоров'я, нервові напруження, стресові стани, реакція тривоги, роздратування тощо.

Як це позначається на якості навчально-виховного процесу? Чи готові педагоги-вихователі до врахування зазначених рис і особливостей вихованців? Чи готують майбутніх вихователів ДНЗ у процесі фахової підготовки до здійснення навчального процесу в таких умовах?

Перед тим, як шукати відповіді на ці запитання, хочемо уточнити: ідеться про висококомпетентну особистість фахівця дошкільного профілю, здатного до самотрансценденції, успішної та ефективної реалізації власного потенціалу, усвідомлюючи соціальну значущість за результатами своєї діяльності.

Такий підхід зумовлює конкретні вимоги не лише до фундаментальних знань у галузі педагогічних дисциплін, а й до професійно-етичної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу. Закономірною має стати така педагогічна діяльність, що базуватиметься на гуманістичній парадигмі

життєтворчості особистості: створення рефлексивно-гуманістичного середовища; культивування особистісно-професійного самовизначення; створення системи розвивального професійного спілкування на засадах гуманізму.

Отже, зазначені положення доводять необхідність формування професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки.

У зв'язку з необхідністю модернізації педагогічної освіти й подолання її технократичної обмеженості, на думку В. Сластьоніна, надзвичайно гостро актуалізується проблема такого типу педагогічної діяльності, яка характеризує перетворення духовного світу педагога в провідний компонент змісту освіти, визначає як пріоритетну особистісно-розвивальну функцію, його органічну взаємодію із соціумом і реальною ситуацією життєдіяльності вихованців [9, с. 4].

У професійній педагогіці дослідники виявили низку важливих умов розвитку професійно-етичної компетентності майбутніх педагогів. Так, О. Дубасенюк виділяє групу педагогічних умінь, якими мають оволодіти майбутні фахівці: гностичні (осмислювати сутність і структуру духовно-морального виховання; аналізувати психолого-педагогічні умови розвитку моральної поведінки, урахувавши вікові особливості вихованців; розглядати наукову літературу з проблеми морального виховання дітей); проектувальні (формулювати провідні цілі та завдання духовно-морального виховання, спираючись на теоретичні концепції, здобутки народної педагогіки, передовий педагогічний досвід; проектувати основні напрями, зміст, форми, засоби та методи духовно-морального виховання дітей різного віку; моделювати власну педагогічну діяльність щодо збагачення досвіду духовно-моральної поведінки); конструктивні (реалізувати поставлені цілі, завдання шляхом відбору доцільного змісту духовно-морального виховання; виділяти суттєве у випадкових фактах моральної поведінки, вчинків дітей; конструювати систему різноманітних форм, методів організації духовно-морального виховання; моделювати виховальні ситуації, спрямовані на розвиток моральної свідомості дітей); комунікативні (встановлювати доцільні відносини з вихованцями в процесі різноманітних форм організації духовно-морального виховання; формувати їхнє ціннісне ставлення до народних традицій, ідеалів; навчатися гуманними засобами вирішувати різні педагогічні ситуації); організаторські (спрямовувати процес духовно-морального виховання дітей у навчально-виховній роботі; спільно з вихованцями організовувати заходи з морально-етичних проблем; сприяти прагненню вихованців до морального самовдосконалення, саморозвитку; стимулювати накопичення в дітей морального досвіду, ціннісних орієнтацій; навчати дітей способам регулювання моральної поведінки, враховуючи особливості пізнавальної та соціальної ситуації; організовувати власну педагогічну діяльність щодо збагачення духовно-морального досвіду, вдосконалення особистісних моральних рис [8, с. 351–352].

Успішне формування професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, за нашою гіпотезою, поляга-

тиме в тому, що цей процес має стати невід’ємною складовою їхньої фахової підготовки й може бути ефективним за реалізації таких організаційно-педагогічних умов:

– формування ціннісних установок студентів спеціальності “Дошкільне виховання” на домінанту професійно-етичного стилю педагогічної діяльності;

– розширення змісту визначених навчальних дисциплін (“Педагогіка”, “Педагогічна майстерність”, “Корекційна педагогіка”) нетрадиційними інтерактивно-рефлексивними методами та формами викладання;

– створення розвивально-етичного середовища, спрямованого на забезпечення інтенсивного прямого або опосередкованого контакту з успішними виконавцями компетентнісного підходу в освіті.

Висновки. Отже, на основі аналізу багатьох джерел і наукових праць із досліджуваної проблеми, визначено, що специфічною ознакою професійної діяльності майбутніх вихователів ДНЗ є інтегрований характер (соціальний, етичний, творчий аспекти).

Результативність і успішність формування професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки залежить від сукупності сформованих знань, умінь, навичок, досвіду, що відображені в теоретико-прикладній підготовці майбутніх спеціалістів; створення рефлексивно-гуманістичного середовища; збагачення навчального процесу завданнями духовно-морального змісту; інтеріоризації ціннісного ставлення майбутніх педагогів-вихователів до професійно-етичної діяльності; досягнення високого рівня культури спілкування майбутніх вихователів у системі моральних відносин; здатності до самовиховання, самовдосконалення й саморозвитку.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в узагальненні й систематизації поглядів науковців на проблему формування професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів із огляду історію української педагогічної думки.

Список використаної літератури

1. Агапов И. Г. Социоцентристская и персональноцентристская парадигмы в образовании (культурологический анализ) / И. Г. Агапов, Н. Г. Агапова // *Личность. Культура. Общество.* – 2008. – Т. 10. – С. 265–271.

2. Дичківська І. М. Вправи у соціальній поведінці дітей за системою М. Монтесорі / І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська. – Рівне, 1999. – 57 с.

3. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

4. Кваліфікаційні характеристики педагогічних працівників, для яких встановлені кваліфікаційні категорії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enosvita.com.ua/index.php/2011-03-13-14-50-02/41-2010-12-05-16-04-17.html>.

5. Кремень В. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін / В. Кремень // *Філософія освіти.* – № 1–2 (7). – 2008. – С. 15–21.

6. Монтесорі М. Всотуючий розум / М. Монтесорі // Вправи у соціальній поведінці дітей за системою М. Монтесорі / І. М. Дичківська. – Рівне, 1999. – С. 53–57.

7. Положення про дошкільний навчальний заклад : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 року № 305 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/305-2003-%D0%BF>.

8. Практикум з педагогіки : навч. посіб. / за ред. О. А. Дубасенюк. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Київ : Центр навч. літ., 2004. – 483 с.

9. Слостенин В. А. Деятельностное содержание профессионально-личностного развития педагога / В. А. Слостенин // Воспитательная работа в вузе: состояние, проблемы, перспективы развития : материалы Международной научной конференции, 2–3 апреля 2009 г. – Москва : МАНПО ; Ярославль : Ремдер, 2009. – С. 3–у8.

10. Montessori M. L'Antropologia Pedagogika / M. Montessori. – Ed. Val-lardi. – Rome, 1905. – 508 p.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2016.

Жадленко И. А. Научно-теоретические основы проблемы формирования профессионально-этической компетентности будущих воспитателей дошкольных учебных заведений в процессе профессиональной подготовки

В статье осуществлен научно-теоретический анализ проблемы формирования профессионально-этической компетентности будущих воспитателей дошкольных учебных заведений в процессе профессиональной подготовки. Акцентируется на актуализации методологического принципа – принципа детоцентризма, что требует от педагога-воспитателя создания благоприятных условий для устойчивого развития и самораскрытия воспитанников, ориентированности на активизацию их творческого потенциала. Уточнено содержание и особенности профессионально-этической компетентности будущих специалистов дошкольного профиля.

Ключевые слова: профессионально-этическая компетентность, формирование, будущие воспитатели дошкольных учебных заведений, профессиональная подготовка.

Zhadlenko I. Fundamental Aspects of Professional and Ethical Competence of Future Pre-school Teachers in Vocational Training

The article deals with the fundamental analysis of the formation of professional and ethical competence of future preschool teachers in the process of their training.

It has been proved that the orientation of preschool education on pedagogical result (comprehensive child development and his / her success in further education) calls for a high level of professional competence of preschool teachers. Among the key competencies that should characterize future pre-school specialist, professional ethics is of high priority.

The need for successful implementation of radical transformations, occurring in modern environment, actualize the problem of providing profound conceptual changes in the training of future pre-school teachers that can solve professional tasks with high and stable efficiency on condition of mastering the system of skills and competencies, building their professional activities in compliance with moral and ethical standards. The content and features of professional and ethical competence of future preschool specialists have been specified.

The effectiveness and success of the formation of professional and ethical competence of future pre-school teachers in the process of professional training depend on the combination of knowledge, skills, experience, reflected in theoretical and practical training of future specialists; creation reflective and humanistic environment; enriching the learning process with the tasks of spiritual and moral content; internalization of value attitude of future teachers to foster professional and ethical internalization of value attitude of future teachers to foster professional and ethical activities; formation of high communicative culture level of future teachers in the system of moral relations; the ability to self-improvement and self-development.

Key words: professional and ethical competence, formation, future pre-school teachers, professional training.